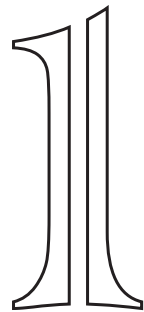

KROPPEN OG ÅNDEN

LEIF ANDERSEN

SJÆLESORGENS BASIS

KOLON

Forord

Den norske presten J.J.Jansen skrev for mange år siden boken: «Hvert ord levet før det er talt». Den ble grundig kritisert av den innflytelsesrike professor Carl Fredrik Wisløff i hans homiletikk «Ordet fra Guds munn». Han mente at Jansens tese ville føre til en teologisk reduksjonisme og at prestens forutsetning med å leve hvert ord ville begrense hans frimodighet og dermed Bibelens samlede autoritet.

Som tittel på en bok i sjelesorg ville antagelig «Hvert ord levet før det er talt» stå seg adskillig bedre. I alle fall hvis Leif Andersen hadde skrevet den. Den 63 år gamle teologen og prestelæreren vet hva han snakker om. Han har selv i årenes løp sammen med sin kjære Eleonora trengt hjelp gjennom mange typer sorg. Hans sjelesorgspraksis og sjelesorgstenkning har et personlig resonansrom, som ikke ønsker å gi hurtige svar eller lettvinte meninger, men som i stedet har som ambisjon å gi livgivende holdninger til trøst og tro.

En av hans første bøker var «Gud – hvorfor sover du?» som er oversatt til flere språk. Det var da også boken mine øyne falt på da jeg skulle holde morgenandakter på NRK dagen etter terroren i Oslo og på Utøya 22. juli 2011. En enestående viktig bok om lidelsens hvorfor og den skjulte Gud som har gitt flere enn meg god hjelp og nødvendig frimodighet til å formidle på en sjelesørgersk måte i krevende tider.

Leif Andersen er en flittig skribent og teologisk lærer med adskillige bøker og artikler gjennom årene, ikke minst gjennom det vesentlige tobindsverket «Teksten og tiden – en midlertidig bog om forkyndelsen». Han er respektert i mange miljøer, bibelnær og erfaringsnær. En ærlig teolog som skriver originalt med nye vinkler og overraskende språklige uttrykk, illustrerende kunst og treffende litteratur. Han er belest og velbevandret i kultur- og samtidsanalyse. Alt anvendes i rammen av en helhetlig bibelsk forståelse av virkeligheten og mennesket.

Leif Andersen fremstår i dette tobindsverket om sjelesorg som en kunnskapsrik og inkluderende person. Han ønsker å være lydig mot Guds ord og lydhør overfor medmennesket. Utfordrende når det trengs, men fremfor alt empatisk og respektfull.

Jeg er imponert over hans breddeorientering og dybdeperspektiv. Her er realisme og ærlighetsteologi. Ikke fnugg av usunn herlighetsteologi.

Prosjektet er lykkeligvis vokst siden Leif Andersen i 2007 på Pastoral-klinisk Utdanning på Modum Bad begynte på dette store og viktige arbeidet. Det var opprinnelig tenkt å være en folkebok om sjelesorg; men mange har oppfordret ham til å utvide boken til å bli en akademisk lærebok i likhet med hans homiletik «*Teksten og tiden.*»

Det er en stor glede å gi boken mine beste anbefalinger. Dette er en bok som ikke bare har potensiale til å fornye sjelesorgen i vår kirke, men også prege forkynnelsen og de pastorale holdninger blant kirkelige medarbeidere, Gud til ære og vår neste til gavn.

Tunsberg biskop
Per Arne Dahl
Tønsberg 25. juli 2015

Tak

Hele vejen har der siddet en konkret taknemmelighed i baghovedet: Det meste af det, jeg ved om sjælesorg, har jeg – direkte og indirekte – fra Eleonora, min kære kone gennem 40 år. Hun har arbejdet fagligt og praktisk med sjælesorg og terapi / rådgivning i alle årene siden 1978. Og selv om hun ikke deler fortroligt materiale med mig, er hendes erfaring flydt over til mig som inspiration og viden.

Vore børn, svigerbørn og børnebørn har delt med os et levet liv med sorg og latter, oplevelser og samtaler, der ofte har mindet os om, hvad der er op og ned i tilværelsen. Tak, fordi I er der og gerne vil være sammen med os.

Dernæst må lyde en særlig og varm tak til:

Professor Tor Johan Grevbo, Diakonova, for inspiration, opmuntring og gode råd.

Lektor Elmo Due, Pastoralseminariet, for gode samtaler og vejledning, ikke mindst i *Societas Homiletica*.

Tak, fordi I begge var villige til at bruge så megen tid på at gennemhegle disse to bind i deres første, famlende udgave. Tak for fagligt indspil og konstruktiv kritik.

Psykiater, overlæge Jørgen Due Madsen og cand theol Dan K Månsson har været til stor hjælp ved at gennemgå en senere gennemskrivning. I har med stor faglighed og af ren venlighed brugt megen tid på det; og næsten alle jeres råd er blevet fulgt!

Tak til forlagssekretær Kirsten Jensen, min tålmodige og dygtige billedredaktør. Du er en »vældig jæger for Herren«!

Tak til pastor Jørgen Bækgaard Thomsen, som med stor imødekommenhed påtog sig opgaven at udarbejde registrene.

Tak til advokat Ole Ravnsbo og bestyrelsen for Fabrikant Albert Nielsens og Hustru Anna Nielsens Fond samt til Jens og Karin Trollér Mikkelsens fond, som har bidraget afgørende til, at det blev muligt at anvende så omfattende et billedmateriale.

I forsøget på at få fagligt fod på dette emne var opholdet i 2007 på *Modum Bad*, Norge, og basisuddannelsen i *Pastoral-Klinisk Utdanning* af uvurderlig værdi. Her indledtes også forarbejdet til denne udgivelse.

Det var stærkt at følge patienterne på *Vita*-afdelingen og inspirerende at møde personalets faglighed og omsorg. Tak til personalet og til overlæge Øystein Bakkevig. Tak for tålmodighed og overbærenhed!

Dette ophold, ressourcepersonerne og miljøet omkring *Institutt for Sjælesorg*, mine medkursister og ikke mindst min dygtige og omsorgsfulde vejleder, pastor Inger Ma Bjønnes, har betydet så meget, at jeg sommetider tænker på min egen tjeneste i et før og et efter Modum Bad.

Venner, kolleger og studerende på Menighedsfakultetet og i Indre Mission skal have mange slags stor tak, ikke alene for konkrete bidrag til denne udgivelse, men også for givende, overbærende fællesskab og toserier gennem mange år. Enten I så vil eller ej, så er I medskyldige i mangt og meget.

Men det, der også har ligget underneden som en bastone i arbejdet, er erindringer om de mennesker, der har delt liv og smerter i samtale og brev. Tak til jer! Og Gud følge og styrke jer.

Leif Andersen

Gillian Wearing: Signs That Say What You Want Them To Say And Not Signs That Say What Someone Else Wants You To Say I'M DESPERATE (1992-1993)

Intro: Skjulthedens landskab

Fotografen Gillian Wearing (f 1963) tog i 1992-93 en række billeder til en udstilling på Tate Modern: *Signs That Say What You Want Them To Say And Not Signs That Say What Someone Else Wants You To Say*.

Hun havde standset en række tilfældige forbipasserende på gaden, givet dem et stykke papir og en pen og bedt dem skrive, hvad de havde i tanke.

Dette er en af dem. Velklædt og veltilpasset; bestemt ikke nogen taber i livets jag.

Ikke en fjer sidder forkert.

Men han har valgt at skrive: *Jeg er fortvivlet*. Jeg er de-sperat – dvs *håbsberøvet*. Fortællingsberøvet. Dette er hans skjulte virkelighed.

Jeg er også sommetider svag. Jeg er midt i 2oerne. Jeg virker måske, som om jeg kan overskue alt, både studie, hjælpe mine forældre, støtte veninderne. Men sommetider græder jeg, når jeg er alene. Jeg er ikke altid stærk, som nogle tror.

indlæg på dr.dk/hemmeligt

Sjælesorg er en vandring i skjulthedens landskab.

Man går med åbne øjne ind i det rum, hvor Gud er blevet væk. Fordi der er mennesker derinde.

Man går derind, hvor Gud har skjult sig for mennesker.

Og man går med åbent sind ind i den verden, hvor mennesker har skjult deres inderste for hinanden. Og måske for sig selv.

Ikke, at sjælesorgens rum er uden fordomme, uden fortolkninger og uden facader. Selv i kærlighedens rum ser vi i et spejl, i en gåde; også dér erkender vi stykkevis. At kende fuldt ud, det har vi endnu til gode (1 Kor 13,12).

Hverken den hjælpende eller den hjælpsøgende ser tingene, som de virkelig er. Vi ser hverken Gud eller os selv, som vi virkelig er. Selv vores egen situation fortolker vi. Der er også masker i sjælesorgens rum.

Men maskerne sidder anderledes. De er tyndere. Mere gennemskinnelige.

Om det umulige: at videregive visdom

Hvordan kan det være, at vi, som underviser i sjælesorg, aldrig kan huske, hvad vi selv har sagt om det at overdrage visdom?

Det er en grundtanke i moderne sjælesorg, i kommunikations- og formidlingsteori, at visdom, *der virkelig flytter noget*, ikke kan overdrages fra den ene til den anden uden at forandres. Modtageren er slet ikke modtager af budskabet, men medskaber af budskabet.

Læseren / lytteren kan godt bringes til at repetere teksten eller tesen. Men så opstår intet ejerskab; det indoptages ikke og bliver ikke dynamisk og levende.

Hvis der er nogen, der er klar over dét, burde det vel være sjælesørgere.

Det vil sige – indtil vi selv begynder at undervise og skrive om sjælesorg! Så vender vi uvilkårligt tilbage til en gammeldags, naiv formidlings- og kommunikationsforestilling. Så begynder vi at tro, at vores egen tilkæmpede visdom kan overdrages kongruent og kalkeres over på en loyal læser / lytter / studerende.

Men det er snarere sådan, at *visdom skal erobres*. Og i denne erobring ligger næsten uvægerligt et stykke opgør med det gamle.

Det gælder også i sjælesorgen. – To eksempler:

1) »Nådens orden«, *ordo salutis*, var engang en nyttig og erfaringsnær, tilkæmpet sjælesørgersk visdom. Ortodoksien, pietismen og Søren Kierkegaard¹ havde endda hver sin gennemreflekterede udgave.

I dag virker hele tænkemåden fortænkt og forældet; og de færreste sjælesørgere køber den. De kan ikke udstå dens skematisering, dens »stadier« og »kasse-tænkning« etc.

Det løjerlige er, at den i dag langt mere gængse *spiritualitet* ofte indeholder lige så markerede formler for åndelig udvikling og åndelig vejledning. De forskellige stadier og faser kan endda ligne de gamle til forveksling eller ligefrem være pindet ud endnu mere detaljeret.² Men pludselig er erfaringer af udviklingsstadier og faser noget, der overtages med taknemmelighed, næsten med ærefrygt. Fordi det kommer fra en mere spændende og eksotisk kontekst, og fordi det er så dejligt fri fra gamle dages dogmatik.

2) Forståelsen af *sorgarbejdet*, som Freud formulerede den, har været standard også i dansk terapeutisk litteratur. Marianne Davidsen-Nielsen og Nini Leick gennemgik således i klassikeren *Den nødvendige smerte : om sorg, sorgterapi og kriseintervention* (1987 og 2001) de sorgfaser, som tabslidende og efterladte erfaringsmæssigt oftest gennemgår:

- at erkende hvad der er sket, og hvad man har mistet
- at mærke og gennemleve sorgens følelser
- at forandre sig selv ved at lære nye færdigheder
- at reinvestere sin energi på en ny måde.

Denne skematisering er faktisk hos Davidsen-Nielsen og Leick ikke nær så bastant, som en overfladisk gennemlæsning kunne give indtryk af. Men i dag er der næsten udbrudt et oprør mod den. Det er heller ikke uden grund, fordi der er føjet ny erkendelse og nyt erfaringsmateriale til (særligt den *tospars-model*, som omtales s 286, og den *bereavement research*, som vil blive omtalt i bind 2) – og også fordi den sommetider vitterligt blev oplevet som et »tag dig sammen«-projekt³ (Davidsen-Nielsen og Leick indarbejdede selv fra bogens 1. udgave (1987) til dens 2. udgave (2001) mange af disse nuanceringer og nedtonede blandt andet »opgave«-retorikken, dog uden at opgive grundkonceptet).

Risikoen ved oprøret er selvfølgelig, at også det gode materiale smides på porten. Så kan man godt som forfatter og underviser blive lidt ærgerlig og utålmodig: Hvorfor i alverden vil folk gå over åen efter vand? Det meste af den visdom, de efterlyser, kunne de måske finde lige så smukt udfoldet hos de gamle mestre.

Det er faktisk hamrende irriterende. Når nu vi (og det er ikke ironisk!) faktisk har lært så meget, hvorfor kan de unge så ikke høre efter!?

Fordi sådan fungerer det bare ikke. Sommetider er man faktisk nødt til at gå over åen efter vand.

Tradition opfatter vi almindeligvis som det statiske, det stagnerede.

Men *traditio* er tværtimod pr def noget levende, der kun eksisterer i overdragelsen, i overleveringen. I den døde opbevaring visner det.

Selv Guds manna, mirakelmaden, bliver med tiden »den elendige føde« (4 Mos 21,5).

Så når vi skal *tradere, videregive*, et erfaringsmateriale som sjælesorgens, vil der uvægerligt ske noget med det. Det tager farve. Det lever op igen. Og ligner måske næsten, men ikke helt det gamle.

I min homiletik *Teksten og tiden : en midlertidig bog om forkyndelsen* (2006) gennemgås et tredje eksempel, nemlig nødvendigheden af at opdatere selv så grundlæggende en hermeneutisk nøgle som den rette skelnen mellem loven og evangeliet – et tema, som af nogle moderne *forkyndere* måske opleves som et teoretisk og uinteressant koagulat, men som samtidig af moderne *sjælesørgere*⁴ stadig erkendes som erfaringsnær og omsorgsfuld visdom.

Når vunden sjælesørgerisk indsigt skal sammenfattes og ordsættes i undervisning og manuskripter, er hver formulering (forhåbentligt) frygtsomt og pinefuldt vristet ud af erfaringernes kaos. Og man ser for sig og tager højde for de farer for ensidighed og faldgruber og misbrug, som er indbygget i formuleringerne.

Men når så *eftersnakken* sætter ind, så *visner* ofte hele denne nuancerede nænsomhed! Den næste generation skyder måske først genvej, uden om alle de besværlige og skræmmende livserfaringer, og genbruger først frygtløst og lidt tanketomt de gamle formuleringer som rene overskrifter. Men inden længe virker de døde og grove, uden sans for livets nuancer og mangfoldighed. Det, man først overtog som erfaringsnær og eftertænksom indsigt, virker efterhånden som flove fraser.

For det er nu engang sådan, tilkæmpet og erfaringsnær visdom videregives: som i en erobringskamp, hvor hver ny generation må bemægtige sig en egen indsigt – som gør op med de gamle floskler, fyrer gamle tiders stivnede ideer og møjsommeligt udvikler sine egne. Som ofte ligner de gamle til forveksling ...

Derfor kan undervisere og forfattere lige så godt indstille sig på, at en ny generation måske væsentligst vil kunne bruge vore formuleringer som det fjedrende springbræt, hvorfra de kan sætte af i en formentlig helt anden retning. Og måske ofte lande ca samme sted, men nu med en egen tilkæmpet indsigt.

Flere terapeutiske undervisere og forskere har lagt mærke til, at mens de forskellige psykologiske skoler slås på teoriernes slagmark om revir og territorium, så *gør de ofte ret meget det samme* i den terapeuti-

ske samtale! De når ad vidt forskellige veje, og ofte i indædt kritik af hinanden, frem til sådan cirka samme praksis⁵ ...

De unge har for så vidt intet imod at lære af de gamle. Men så skal det ikke være Luther. Det skal være *noget nyt* gammelt: ørkenfædre; Johannes af Korset; Ignatius Loyola.

Så fristes man til at udbryde: »Jamen alt det fantastiske, du i dag finder hos ørkenfædre og Johannes af Korset, finder du sikkert også et eller andet sted hos Luther! Hvorfor så al denne søgen, denne opfindenkrudtet-og-den-dybe-tallerken-endnu-en-gang?«

Fordi dette ikke handler om teknik og formler, som man bare kan skrive af og justere på og pudse på. Det handler om eksistentiel visdom. Og den lader sig ikke bare eftersnakke. Den må erobres og ejes. Vristes ud af *egne* erfarings kaos.

Sommetider *skal* folk gå over åen efter vand! Det kan meget vel være, at der ikke er så meget om bøn hos Teresa af Avila, man ikke også kan finde hos Ole Hallesby,⁶ eller om sjælens mørke nat hos Johannes af Korset, man ikke også kan finde hos C O Rosenius.⁷

Men hvad hjælper det? – sommetider er ens eget åløb så mudret for en, at man er nødt til at finde det samme andetsteds.

Derfor er denne udgivelse en fætter til min *Teksten og tiden : en midlertidig bog om forkyndelsen*. For den er skrevet i erkendelse af, at netop sjælesorgens indsigt og værktøjer – med dens erfaringsdrevne liden-skab – vanskeligt kan kopieres fra den ene sjælesørger til den næste.

Og at overdragelsens vilkår derfor er, at de unge stiller de gamle op mod muren.

Men den sande teolog vil være lykkelig, om hans / hendes anlig-gender kan nå frem nogenlunde uskadte på den ene eller anden måde. Også selv om læserne måske skal hente dem hjem hos andre eller må stille hans egne formuleringer op mod muren ...

Måske er netop sjælesørgerisk og terapeutisk visdom så u håndgribelig, at den vanskeligere end andre felter lader sig overdrage og lære videre som rene afstøbninger?

Irvin Yalom bruger i sin monumentale *Eksistentiel psykoterapi* (1980) som billede en oplevelse fra et madlavningskursus, hvor kok-

kens assistent uden for opskriften tilsætter store håndfulde mere eller mindre eksotiske krydderier og derved gør hele forskellen på elevernes ubehjælpssomme forsøg og kokkens mesterværk.

Når jeg funderer over psykoterapi og i særdeleshed over, hvilke ingredienser der skal til for at gøre terapien vellykket, kommer jeg ofte til at tænke på det madlavningskursus. Lærebøger, tidsskrift-artikler og forelæsninger fremstiller terapi som noget eksakt og systematisk med nøje afgrænsede stadier, strategiske fagtekniske interventioner, metodisk udvikling og opløsning af overføring, analyse af objektrelationer og et velovervejet, rationelt program af indsigtsgivende tolkninger. Ikke desto mindre er det min dybe overbevisning, at når ingen ser på, tilsætter terapeuten »det egentlige«.

Men hvad er da disse »tilsætninger«, disse flygtige, »uofficielle« ekstra drys? De hører hjemme uden for den formaliserede teori; der bliver ikke skrevet om dem og ikke undervist direkte i dem. Ofte er terapeuten ikke bevidst om dem; men enhver terapeut ved, at han eller hun ofte er ude af stand til at forklare, hvorfor en patient får det bedre. De afgørende ingredienser er svære at beskrive og endnu sværere at definere. Er det overhovedet muligt at definere og undervise i sådanne størrelser som medfølelse, »nærvær«, omsorg, indlevelse i og dyb kontakt med patienten eller – den mest u håndgribelige af dem alle – visdom?⁸

Opbygning

Kroppen og ånden består af fem dele, fordelt på to selvstændige bind:

Bind 1 med undertitlen *Sjælesorgens basis* (med tre dele) gennemgår den underliggende sjælesorgsteologi, der sjældent skal på bordet, men blot ligge i baghovedet på sjælesørgeren.

En praktiskteologisk grundbog uden praktiske eksempler er ulidelig! Derfor vil der hele tiden skeles til de konkrete konsekvenser, den underliggende teologi får for samtalen.

Til anvendelighedens fremme er desuden udarbejdet en række registre fra s 460, heriblandt en forklaring over fagudtryk. Der er tale om en teologisk fagbog; men den skulle gerne kunne anvendes også af andre faggrupper.

Bind 2 med undertitlen *Sjælesorgens samtale* (med to dele) om den konkrete samtale, som den udfolder sig med det konkrete menneske: en række essays, hvori der zoomes ind på nogle af de vilkår og de emner, der hyppigt præger den sjælesørgeriske samtale.

Emnerne vil være:

- »Det er relationen, der helbreder«
- At lytte sig ind
- Det, der læger den ene, sårer den anden
- Omveje
- Tavshedspligt
- Sorggrupper, eksterne vidner
- Ord der forløser, ord der binder
- Ambivalens
- Rækkefølge
- At gå med modstanden
- Overføring og modoverføring
- Sjælesorg med blind makker
- Bøn
- Det sjælesørgeriske brev
- Sjælesorg fra prædikestolen
- Ritualer
- Skriftemål
- Det kristne fællesskab
- Skam og anerkendelse
- Retfærdiggjort ved ... *håb?!*
- Gud som far og mor
- Konflikt og tilgivelse
- Penuel – at brydes med Gud
- Guds styrke, Guds svaghed
- Tro og tvivl
- I sorgens rum
- At tilgive Gud
- Glædesarbejdet.

... sjelesorgen kan stå som en samlende og utfordrende overskrift over alle kirkens livsytringer.

*Tor Johan Grevbo i Sjelesorgens vei (2006)*⁹

... det er en kongstanke for mig, at al ordentlig teologi udspringer af sjælesorg.

*Lisbeth Smedegaard Andersen til Kristeligt Dagblad (2011)*¹⁰

Tilegnet dem, der fortalte om død og liv, sorg og glæde

Nogle fik hjælp. Men ikke alle.

Jeg bøjer mit hoved og bliver stille.

Gudsbilleder

Charming Baker: Just One Of The Many Gods I Don't Believe In (2010)

I 2010 begik den engelske maler Charming Baker dette værk (oliemaleri med maske). Titlen var: *Just One Of The Many Gods I Don't Believe In*.

Guden her ser jeg jo som *Løven*, dyrenes konge, »løven af Judas stamme« – men udstyret med hockeymasken bliver den i min optik også til en reference til den sindssyge seriemorders maske.¹¹

Jeg kan godt forstå, at han ikke tror på sådan en gud.

Det gør jeg heller ikke.

Imidlertid kan jeg ikke benægte, at det er sådan, mange mennesker faktisk ser Gud. Jeg kan heller ikke benægte, at de måske har gode grunde til det. De har fået nok af Bibelens billede af Gud som kriger. Eller de har fået nok af at bede til en Gud, som overlader ulykkelige, bange mennesker til en meningsløs død. Eller som tager deres kære, selv om han havde lovet at høre deres bøn.

Som kristen sjælesørger sidder jeg jo med et anderledes billede af Gud. Alligevel betragter jeg Bakers gudsbillede med en vis genkendelse. Det er ikke helt i skoven; det er ikke grebet ud af luften. Der er en grusom sandhed i det: Selv om jeg tror, at sådan er Gud ikke, kan jeg ikke nægte, at også jeg til tider kan se ham sådan.

Den gode sjælesørger *genkender*.

Genkender måske ikke direkte livsløb og fortællinger. Men genkender vrede, skam, tvivl, fortvivlelse, længsel, bitterhed, hævnthirst, skyld, håbløshed. Og håb.

Likesom ansikt speiler seg mot ansikt i vannet,
slik finner det ene menneske sitt hjerte igjen hos det andre.

Ordsp 27,19 (norsk overs. 1998)

Genkendelsen indebærer:

at man ikke fordømmer. Selv om man hverken bifalder alt hos den anden eller hos sig selv, men må være kritisk over for både det ene og det andet, så betragter man det med respekt og empati.

at man husker. Man genkalder sig »vejen ad hvilken«: Hvordan er det nu lige, jeg selv har kunnet / plejer at finde vej dérfra?

at man alligevel holder mund med det. Man sidder ikke og diverte-

rer med egne minder og egne erfaringer, uanset hvor fascinerende og lærerige de måtte være.

Da jeg i 2007 tog basisuddannelsen på den norske Pastoral-Klinisk Utdanning (PKU) ud fra Modum Bad, var jeg i praktik på *Vita*, en psykiatrisk afdeling med intensiv, daglig terapi over et forløb på tre måneder: tegneterapi, narrativ terapi, dynamisk gruppeterapi, individuel terapi. En forudsætning for indlæggelse på *Vita* var, at man ud over en psykiatrisk diagnose skulle have eksistentielle problemstillinger som en del af sin bagage: spørgsmål om liv og død, om mening, om skyld og skam, om Gud.

Min praktik bestod mest i observation. Under gruppeterapien sad jeg ofte »bag spejlet«. Og jeg var dybt berørt af de stærke og gribende fortællinger. De fleste patienter havde historier med selvmordsforsøg, depression og dybe svigt. Samtidig var jeg imponeret over personalets høje faglige niveau – og ikke mindst modet til at møde selv de vanskeligste tilfælde med håb (en anden forudsætning for indlæggelse var, at man uden væsentlig bedring havde gennemgået specialistbehandling andetsteds i Norge).

På et tidspunkt begyndte noget højst overraskende at gå op for mig: I kursistgruppen havde vi også vore jævnlige gruppesamlinger og individuel vejledning, fagligt dygtig og omsorgsfuld. *Og jeg begyndte at genkende temaer fra patienternes gruppeterapi i vore egne gruppesamlinger.* Også vi sloges med præstationsangst, med frygt for fordømmelse, med tungsind, med oplevelser af svigt og skam, med gudsforladthed og tvivl.

Forskellen var »blot«, at på patienternes side af spejlet var disse temaer ganget med fem. De var kørt i sæk af disse selvsamme temaer. Hos dem var de endt i selvmordsforsøg og sygemelding og indlæggelse. Men ellers var vore fortællinger sommetider forbløffende ens.

Den oplevelse har givet mig dyb respekt for de temaer. Jeg lever jo ellers i en kultur, hvor selvstyrke og vellykkethed respekteres, og hvor mennesker foragtes, hvis ikke de mestrer livet. Det virker pylret og svagt, når en voksen mand sidder og græder over, at hans mor svigtede ham; og hvorfor kan folk dog ikke tage sig sammen? osv. – Men når man begynder at genkende de samme temaer i sin egen bagage, så bliver foragt og fordømmelse pludselig så underligt uinteressant ...

Og jeg genkender altså også Charming Bakers modbydelige billede af Gud. Jeg fordømmer det ikke, for et sted er det også en del af min bagage.

Det gælder bestemt ikke alle sjælesørgere, at deres genkendelse vækkes lige meget af den slags. Også vi er, Gud være lovet, vidunderligt forskellige. Men det mørke i os – både det ulydige og det ulykkelige – er vi alle så fælles om, at man egentlig ikke burde behøve stor indlevelses-evne for at genkende det, man sidder over for.

Tilbage til gudsbilledet: Der er åbenbart *many Gods*, Charming Baker ikke tror på. Sandsynligvis er der ca lige så mange guder, jeg ikke tror på. Faktisk hele molevitten minus én. Jeg er altså fuldblods ateist med en enkelt undtagelse ...

Men jeg tror på *kraften* i de mange forskellige billeder af Gud. Også i de destruktive. Og det hjælper ikke det mindste, hvis jeg sidder og bliver forfærdet eller forarget over, at andre ser anderledes på Gud, end jeg gør.

Folk har gode grunde til at tænke om Gud, som de gør.

Den største udfordring i sjælesorgen, når det drejer sig om spørgsmålet om Gud, er egentlig ikke spørgsmålet om tro eller tvivl på Gud. Det er spørgsmålet om billedet af Gud.

Men det sære er, at det også kan gælde for alle mulige andre spørgsmål. For menneskers billede af Gud præger dem langt ud over det, de her og nu bevidst tænker om ham. Deres gudsbillede præger, ja, *afgør* sommetider deres selv billede, deres livssyn, deres relationer, deres livsvalg.

Og den anden vej rundt: Menneskers billede af Gud er præget af alt muligt andet end Gud. Det er præget først og fremmest af far og mor (barndommens guder), men også af de onde og gode erfaringer, man sidenhen har haft med magtfulde mennesker. Vi forestiller os måske – som forkyndere / teologer / sjælesørgere – at vi har kunnet præge menneskers billede af Gud afgørende med det, vi har *sagt om ham*. Og så viser det sig igen og igen, at vi har præget deres billede af Gud langt mere kraftfuldt med det, vi har *gjort mod dem*. Fordi vi på den ene eller anden måde gjorde det som repræsentanter for Gud.

Det er derfor, vi begynder her.